

Daglig verksamhet:
En omsorgform under utveckling

Kent Ericsson

“Handikapp & Omsorg”
Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet

Denna rapport presenterades vid en "Forskarstafett" i Uppsala, våren 2003.

Den kan hämtas hem från Internet på adress:
<http://www.skinfaxe.se/ebok/stafett.pdf>

Detta arbete ingår i projektserien
"Lokal Handikappomsorg - Personligt Samhällsdeltagande"
(LOHPES).

Denna presenteras på
www.skinfaxe.se

Kent Ericsson, Fil.dr., Leg. psykolog
kent.ericsson@ped.uu.se

Program "Handikapp & Omsorg"
Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet
2003

DAGLIG VERKSAMHET: EN OMSORGSFORM UNDER UTVECKLING

Kent Ericsson

DEN SVENSKA HANDIKAPPREFORMEN

En ny socialpolitisk idé

Det välfärdssamhälle som växte fram under 40-talet skapade nya förutsättningar för stöd och service till personer med funktionshinder. Den fråga som diskuterades gällde huruvida denna samhällsgrupp skulle få använda sig av den nya sociala service som skulle skapas för att förverkliga tanken om ett välfärdssamhälle. Om detta inte var fallet skulle de hänvisas till de institutioner som då dominerade samhällets stöd till denna grupp.

Ur denna diskussion växte en ny socialpolitisk idé fram. Man menade att personer med funktionshinder skulle få använda sig av välfärdssamhällets ordinarie sociala service. Därmed skulle man kunna undvika att särskilda lösningar, vid sidan av ordinarie service, skulle skapas. Man menade också att detta skulle leda till en normalisering av personens livsvillkor. Detta deltagande i ordinarie välfärdssamhälle sågs som en demokratisk rättighet.

Det var här som den svenska handikappreformen tog sin början. Här fanns en kritik av institutionen som vårdform och här lanserades tanken om att ett samhällsstöd skulle förmedlas utanför de traditionella institutionerna. Det normala livet blev ett mål för samhällets handikappomsorg. Genom att detta motiverades som en demokratisk rättighet förde man in tanken om personer med funktionshinder som fullvärdiga medborgare. Självklart ledde denna idé inte till en omedelbar förändring utan 1946 var detta en vision inför ett samhälle under uppbyggnad.

Samhällsstödet till personer med begåvningshandikapp

Denna handikappreform gäller naturligtvis samtliga med funktionshinder. Den har också förverkligats under olika former för skilda grupper. Ser man enbart till personer med begåvningshandikapp finner man att det är genom fyra lagar från åren 1954, 1967, 1985 och 1993, som ett samhällsstöd gradvis vridits bort från institutionellt till samhälleligt baserade former. 1980 års socialtjänstlag har här spelat en stor roll. Ett socialt arbete utan

tvång och kommunens ansvar för välfärdsinsatser är några av inslagen i denna lag som kom att utgöra förutsättningar för de två senare omsorgslagarna.

Ett skifte mellan två omsorgstraditioner

Den svenska handikappreformen kan ses som ett skifte mellan två omsorgstraditioner. En institutionell tradition har sina rötter i 1800-talets andra hälft den tid då de första offentliga insatserna skapades. I dåtida samhälle omhändertogs personer med funktionshinder och fördes till platser, institutioner av skilda slag, som man fann lämpliga. De patriarkaliska strukturer som dessa institutioner fick, tillsammans med begränsade ekonomiska resurser, ledde dock inte till de stimulerande livsmiljöer som man ursprungligen tänkte sig. Personerna avskiljdes från samhället och fick svårt att ta sig tillbaka eftersom det stöd de behövde fanns lokaliserat till institutionerna. I den institutionella traditionen ses de som elever och patienter som skall tas om hand, vilket ger logik till institutionerna.

Under 1940-talet, 100 års senare, växer en samhällelig omsorgstradition fram. Förutsättningarna är då annorlunda då denna tid präglas av demokratiska idéer, mänskliga rättigheter och tanken om ett välfärdssamhälle för medborgare. Detta blir grunden för den socialpolitiska idé som betonar personens rätt som medborgare, till ett deltagande i ordinarie samhälle. Därmed ställs krav på sådana former för stöd och service som bidrar till ett samhällsdeltagande.

Skiftet mellan dessa två traditioner handlar därför på en individuell nivå om ett ökat deltagande i det samhällsliv som levs av andra. På en organisatorisk nivå blir uppdraget att utveckla omsorger av det slag som bidrar till att förverkliga detta deltagande. Utvecklingen av ett medborgarperspektiv blir den uppgift som gör denna handikappreform begriplig.

En dramatisk utveckling

Förändringen av samhällets stöd och service till personer med begävningshandikapp måste anses som dramatisk. Under 1900-talets sista 25 år genomfördes såväl institutionsavveckling som kommunalisering av denna handikappomsorg. Dessa begrepp har dock karaktär av slagord och döljer därför deras egentliga syfte.

Institutionsavveckling var inte ett mål utan det medel som krävdes för att alla, oavsett art och grad av funktionshinder, skulle få rätt att leva ett bättre liv i samhället, än det som institutionen kunde erbjuda. Kommunalisering var ett steg på väg mot att kunna erbjuda bättre former för stöd och service, genom samhällets ordinarie välfärdsorgan, än de säromsorger som landstingen en gång erbjöd. Dessa förändringar av handikappomsorg byggde på ett erkännande, uttryckt i 1985 och 1993 års lagar, av dessa personer som fullvärdiga medborgare med rätt att leva ett gott liv.

Genom de nya former för stöd och service som tillkommit under denna tid förändrades livsvillkoren för personer med begävningshandikapp. Ett nytt vardagsliv medförde en ökad kvalitet i det liv som denna grupp fick uppleva. Samtidigt ägde en personlig

utveckling rum vilket medförde att nya kunskaper om begåvningshandikapp tillkom. Utvärderingar pekar på en positiv utveckling samtidigt som det finns individuella variationer inom gruppen och att det därför fortfarande finns behov av att fler får uppleva en förväntad utveckling. Behovet av att förstå innebörden av den svenska handikappreformen är stort. I Sverige är den inte på något sätt avslutad utan den fortsätter.

Ett forskningsproblem

Mot bakgrund av att begåvningshandikapp är ett omfattande globalt problem finns också ett internationellt intresse för de sociala innovationer som vuxit fram under denna period av utveckling. Jag har därför sett detta som ett viktigt forskningsområde. Genom de projekt jag bedriver för analyser på individuell, organisatorisk och samhällelig nivå, strävar jag efter att fånga något av innebörden av denna handikappreform (Ericsson 2002). Daglig verksamhet är en omsorgsform jag studerat under en längre tid.

DAGLIGA VERKSAMHETER FÖR PERSONER MED BEGÅVNINGSHANDIKAPP

Dagcenter för utvecklingsstörda

Externatundervisning, dvs när man bor i sin familj och går till skolan på sin hemort under dagtid, blev det första steg som togs på väg mot en handikappomsorg utanför institution. Det fanns enstaka exempel på denna undervisningsform före 1940-talet. Dessa visar att när man infört externatundervisning uppstår ett behov av att finna något att göra under dagtid för dem som gått ut skolan, men som inte fått tillgång till ett arbete. Torborg Bäckströms silverputsningsgrupp från 1938 och Stockholms stads modell för sysselsättningshem från 1949 är två exempel på tidiga insatser som växte fram för att tillgodose detta behov. Införandet av externatundervisning ledde således till att de första stegen togs mot denna omsorgsform. I 1954 års lag kom den att kalla extern arbets- och sysselsättningsavdelning.

Under 50- och 60-talen skapades många sysselsättningshem runt om i landet, ofta på initiativ av föräldrarörelsen. I förberedelserna till 1967 års omsorgslag fanns en vilja till att skapa skyddade verkstäder för denna grupp. Inför beslutet om denna lag föll dock detta förslag och denna omsorgsform kom att kallas sysselsättningshem. När Socialstyrelsen sedan införde direktiv om hur dessa skulle utformas kom de att kallas dagcenter. En modell för detta presenterades 1974 och i den angavs att ett dagcenter skulle vara en lokal som skulle innehålla rum för olika slag av verksamheter, t.ex. tillverkning, gruppaktiviteter, träningslägenhet och matsal.

De skiftande benämningar som funnits på denna omsorgsform var dock inte ett spel med ord utan var uttryck för huruvida denna omsorgsform skulle ges en inriktning mot terapi eller mot arbete. Dagcentret fick en stark prägel av arbete och produktion. Man kan säga att detta blev en modifierad skyddad verkstad.

Den projektserie jag genomfört kring dagliga verksamheter har inriktats på att analysera dess roll som omsorgsform och att utveckla former och innehåll som bidrar till att genomföra dess uppgift. Dessa projekt har genomförts vid olika tidpunkter, kring frågor som just då varit aktuella.

Utvärdering av dagcenterverksamhet

Under 70-talet genomförde jag, inom ramen för projekt "Evaluering av öppna omsorgsformer" (Kebbon et al 1981) en projektserie som hade till syfte att utvärdera den nya omsorgsform som dagcentret då utgjorde (Ericsson 1981). Detta var det årtionde då begreppen normalisering och integrering hade fått sitt genomslag. Dessa var då uttryck för en förhållandevis ny tanke som innebar att personer med begåvningshandikapp skulle få leva det normala livet, i större närhet till platser och miljöer där allmänheten tillbringade sina dagar. För mig innebar detta att jag formulerade begreppet samhällsdeltagande som ett kriterium för utvärderingen och ställde frågan om huruvida dagcentret bidrog till personers deltagande i samhällslivet.

Jag måste utifrån de studier vi genomförde konstatera att ett samhällsdeltagande var begränsat. Man tillbringade sina dagar huvudsakligen inom dagcentret. Detta var naturligt då dagcentret hade blivit ett center dit man lokaliserat de verksamheter, resurser och personal, som personerna hade behov av. De som önskade stöd och service måste därför söka sig till dagcentret.

Den modell som formulerades som ett alternativ byggde på tanken om utflyttade grupper. En dagcenterverksamhet måste kunna erbjuda såväl verksamheter inom dagcentret som inom grupper som lokaliserats till ordinarie miljöer på en ort. En ny inriktning för handikappomsorg generellt, medförde således krav på utveckling av en omsorgsform.

Daglig verksamhet, en omsorgsform för alla

Den ursprungliga uppfattningen om hur ett samhälle skulle ge sitt stöd till personer med funktionshinder var att samtliga skulle hänvisas till institutioner. Det första steget bort från denna tanke togs 1946 med kommittén för partiellt arbetsföra. Detta begrepp, "partiellt arbetsföra", myntades då för att markera att de som hade arbetskapacitet skulle få sitt stöd genom ordinarie välfärdsorgan, utanför institution. För personer med begåvningshandikapp innebar detta att man i 1954 och 1967 års lagar gjorde åtskillnad mellan dem med lindriga respektive grava funktionshinder. Enbart den först nämnda gruppen skulle få tillgång till ett liv i ordinarie samhälle, utanför institutionen. Det var denna uppfattning som var anledningen till att dagcentret skapades som en plats för arbete för dem med ett lindrigt funktionshinder. Beslutet om avveckling av institutioner blev ett ställningstagande till allas rätt till ett liv i ordinarie samhälle.

Under 80-talet kom jag att arbeta med frågor som rörde avveckling av vårdhem och utveckling av alternativ för dem (Ericsson et al 1981). Eftersom en plats inom ett

vårdhem måste ersättas av såväl boende som daglig verksamhet för en person, kom jag åter att arbeta med frågan om dagcenterutveckling. Denna gång gällde den om hur personer med grava funktionshinder, de som tidigare ansetts "tillhöra institutionen", skulle få tillgång till goda dagliga verksamheter.

Den modell som formulerades under detta arbete (Ericsson, Schultz & Sträng 1982) byggde på att denna omsorgsform skulle organiseras i små grupper, inom och utom dagcentret, för att personliga behov skulle bli synliga och möjliga att bemöta. En stor variation av verksamheter måste bli möjliga att erbjuda vilka skapats utifrån de behov hos personerna som man identifierat. Ännu en gång hade utvecklingen inom handikappomsorg ställt krav på förändring av former för att erbjuda dagliga verksamheter.

Kommunen som huvudman för daglig verksamhet

Dagcentret utvecklades inom ramen för den handikappomsorg som en gång drevs av landstingens omsorgsverksamhet. För denna, med sina rötter i den institutionella omsorgstraditionen, blev dagcentret en naturlig lösning. Med sin bakgrund av att skapa institutioner utformade man nu denna omsorgsform som ett hus, en lokal där det som man ansåg skulle behövas av personer med begåvningshandikapp, skulle kunna lokaliseras. Detta center blev också naturligt inom en regional organisation som saknade naturlig kontakt med näringsliv och samhällsservice på orterna i ett län. Dagcentret kan därför ses som en landstingslösning, skapad utifrån de förutsättningar som landstingens omsorgsverksamhet erbjöd.

Med ett fåtal dagcenter i ett län blev detta en centraliserad lösning. Detta innebar att denna omsorgsform inte fanns lokaliserad till varje kommun i länet. I Stockholms län reagerade Lidingö kommun mot detta förhållande och man begärde av landstingets omsorgsverksamhet att man skulle få ta ansvar för de dagliga verksamheterna för personer som hörde hemma i kommunen. Detta kom till stånd och jag fick till uppgift att dokumentera projektet (Ericsson & Nilsson 1991).

1985 började projektet med 8 personer. Eftersom en lokal redan hade skaffats i ett servicehus påbörjades verksamheten där. Men i kommunen såg man det inte som självklart att bygga ett dagcenter. Man hade ju tillgång till mängder av platser och miljöer, med verksamheter och personal. Det blev därför naturligt att utnyttja dessa istället för att bygga ett dagcenter. Detta ledde till att den expansion som ägde rum under de tre år som verksamheten följdes kom att äga rum i samarbete med näringsliv och lokal samhällsservice. De miljöer man använde sig av spreds till olika platser i kommunen.

Den modell som formulerades för att fånga upp denna situation använde sig inte längre av tanken om ett dagcenter. Istället fokuserades verksamhetsgruppen. Denna karaktäriserades av personerna som ingick i gruppen, dess personalstöd, av den plats eller miljö på orten där gruppen fanns samt av de verksamheter som gruppen ägnade sig åt. Dessa aspekter måste få en utformning som får sin prägel av de behov som finns hos personerna i gruppen. En konsekvens av detta är att många verksamhetsgrupper kommer

att skapas och när de präglas av behov i en grupp kommer de att säs emellan bli mycket olika, eftersom personer med begävningshandikapp i en kommun varierar starkt med avseende på behov. Den omsorgsform i en kommun som svarar för daglig verksamhet kommer således att bestå av en serie verksamhetsgrupper.

I Lidingö kommun har man hållit fast vid denna modell. Idag, år 2003, är det 75 personer som erhåller denna form av handikappomsorg och den pågår i 18 verksamhetsgrupper, i ordinarie miljöer spridda över kommunen (Ericsson et al 2003).

Personers inflytande över sina dagliga verksamheter

Lagarna från 1985 och 1993 markerade ett nytt synsätt på personen med begävningshandikapp. De erkändes som de medborgare de faktiskt är. Konsekvensen av denna nya roll blev rätten för alla till ett liv utanför institution och deras rätt att utnyttja samhällets ordinarie välfärdsorgan. Det främsta uttrycket för detta blev deras rätt att juridiskt pröva de insatser de erbjuder. Därmed fick de rätt till ett inflytande över sitt liv genom att de kunde påverka formerna för stöd och service. Inflytandefrågan hade fått en lagfäst grund och steg togs på väg mot en demokratiserad handikappomsorg. Detta nya inslag i offentlig handikappomsorg kom naturligtvis att ställa krav på nya relationer mellan personen och den organisation som arrangerade deras insatser. Nya krav ställdes därmed på utveckling av dagliga verksamheter.

En möjlighet att pröva ett ökat inflytande uppstod inom Projekt Karriär, det svenska projektet inom EU-Project Career vilket pågick under åren 1996-1998 (Ericsson 1998). Dess huvudsyfte var att finna former för ett ökat deltagande i arbetslivet för personer med begävningshandikapp. I Ljusdal valde man att låta en grupp lämna det traditionella dagcentret för att tillsammans med personal bilda hantverkskooperativet Unitis (Ericsson & Ericsson 2003). Den organisatoriska formen för kooperativet blev en ekonomisk förening. Det betyder att det finns en styrelse och att man arbetar på det sätt som gäller för ett företag. Styrelsen utgörs av medlemmarna i kooperativet tillsammans med representanter för familjer och boendepersonal. Man hyr en butikslokal och där bedriver man främst fyra typer av aktiviteter, nämligen ett kafé, en butik med globala varor, trycktryck samt möbelreovering. En uppföljning har visat att detta är ett mycket framgångsrikt kooperativ. Man har fått en förankring på orten genom sin produktion och man har ett omfattande nätverk till nyckelpersoner och viktiga samhällsorgan. Detta har höjt kvaliteten i dessa personers tillvaro.

I ett kooperativ där medlemmarna själva deltar i styrelsearbetet skapas en naturlig grund för deras inflytande i organisationen och i deras vardag. Kooperativerna fortsätter med att utveckla en metodik för att alla skall kunna delta i styrelsens arbete. Detta har skapat en anda så att de också har ett inflytande över utformningen av det dagliga arbetet. Personlig tillfredsställelse och en välorganiserad verksamhet med stort engagemang från deltagarna blir en konsekvens av detta. Detta hantverkskooperativ har också skapat respekt för personerna i Ljusdal, hos allmänhet och beslutsfattare. Denna respekt har

inneburit ett skifte bort från att se dessa personer med funktionshinder som omsorgsgare till aktiva och produktiva medborgare i kommunen.

Att fånga en omsorgsform

Som framgått är detta en omsorgsform som ställts inför nya förutsättningar som skapats inom en handikappomsorg där ett skifte pågår mellan två omsorgstraditioner. Dessa nya förutsättningar har var och en ställt krav på utveckling. Detta har medfört att det idag finns stor oklarhet om innebörden hos daglig verksamhet. En samlad bild kan ges genom följande punkter.

Det måste först och främst konstateras att detta är en omsorgsform eftersom den regleras genom en omsorgslag. Daglig verksamhet skall således bidra till att de personer som erhåller detta stöd få uppleva ett gott liv, dvs själva kärnan i syftet för handikappomsorg. Ett förhållande som understryker detta är att det idag, efter att institutionerna avvecklats, är bostaden med stöd och de dagliga verksamheterna med stöd som har ansvar för personerna under dygnets 24 timmar. Tillsammans skall de således svara för att personerna får uppleva ett gott liv.

De dagliga verksamheter som erbjuds är de medel denna omsorgsform har till sitt förfogande. Idag kan man finna många konstruktiva verksamheter, vilket är ett uttryck för den positiva utveckling som skett. Inom den stora variation som förekommer kan man också finna icke önskvärda verksamheter, vilket leder till frågan om vilka dagliga verksamheter som är önskvärda. Eftersom detta är en omsorgsform måste man konstatera att uppdraget är att erbjuda meningsfulla dagliga verksamheter som fyller en vecka för en person.

Därmed väcks frågan om meningsfullhet. Kan man konstatera att en verksamhet bidrar till ett gott liv för en person så har den meningsfullhet. Men enbart för denne! Meningsfullhet är således inte ett karaktäristikum hos en verksamhet utan uppstår som en relation till en person, i den utsträckning som den har mening för denne. Innebörden av detta är att en verksamhet, t.ex. tillverkning av fågelholkar i en trägrupp, är meningsfull för vissa personer men inte för andra.

Konsekvensen av detta blir att en vecka får ett personligt innehåll för en person. Meningsfulla dagliga verksamheter under en vecka för en person med ett begränsat funktionshinder, är helt andra än vad som gäller för en person med ett omfattande funktionshinder. Eftersom en daglig verksamhet vanligtvis har ansvar för en större grupp, med varierande behov, kommer det att bli en stor variation på de verksamheter som man måste erbjuda. I detta ligger den stor utmaningen hos denna omsorgsform.

En viktig förutsättning för daglig verksamhet är att detta är en frivillig omsorgsform. Därmed saknas möjligheter att ensidigt placera personer till platser och i verksamheter, särskilt som de inte är begärda av en person. Med den rätt till inflytande över sitt liv som personer med begåvningshandikapp har med nuvarande lagstiftning måste

ömsesidiga överenskommelser göras om veckans innehåll. Dessa överenskommelser sker vid de tillfällen då personen, med sin företrädare, och organisationens företrädare regelbundet sätter sig ned för att planera kommande arbetsperiod. Uppföljningar behöver också göras för att utvärdera vilka verksamheter som kunnat erbjuda en meningsfull vecka.

Diskussion

Den svenska handikappreformen har pågått under mer än 50 år. Innebörden av denna reform kan sägas utgöra ett skifte mellan två omsorgstraditioner. En utveckling har skett av formerna för samhällets stöd och service så att alla med begåvningshandikapp har fått möjlighet att bo och leva i ordinarie samhälle, utanför institution. En viktig del av denna utveckling har kommit från den nya omsorgsform som skapats för att möjliggöra att personerna får tillgång till dagliga verksamheter.

Denna presentation har redovisat ett forskningsarbete för att fånga och beskriva innebörden av denna omsorgsform. Som framgått är den inte självklar och entydig. Allt efter som förhållanden i samhället förändras, påverkas förutsättningarna för hur man kan beskriva denna omsorgsform. Det är i omsorgslagarna som samhället uttrycker sin syn på vilket liv som denna grupp skall ha möjlighet att leva. De fyra lagar som präglat denna 50-årsperiod har gradvis erbjudit en förbättring av dessa personers livsvillkor.

Som framgått av de projekt som redovisats här var ett första steg att möjliggöra verksamheter utanför bostaden genom tillkomsten av denna omsorgsform. När dagcentren kom förbättrades standarden på de omständigheter under vilka personerna fick del av de dagliga verksamheterna. Till en början var det dock enbart de med lindriga funktionshinder som erbjöds ett liv i ordinarie samhälle men efter hand fick alla rätt till ett liv utanför institution. Att bo och leva på hemorten var till en början inte en självklarhet. Men när kommunen fick ansvar för denna form av handikappomsorg fick personen rätten att slippa resa bort för att få sina omsorger. Under denna 50-årsperiod har det skett en demokratisering i samhället, t.ex. i skola och arbetsliv. Denna utveckling har fått konsekvenser för personen med funktionshinder. Rätten till ett inflytande över sin handikappomsorg, och därmed över sitt liv, blev ett viktigt inslag i de två senaste omsorgslagarna.

Denna samlade presentation av en projektserie visar en handikappomsorg stadd i förändring i takt med att villkoren i samhället förändras. Här har ett antal livsvillkor förbättrats för personer med funktionshinder. Dessa har haft konsekvenser för denna omsorgsform. Den måste utvecklas och finna relevanta former för att möta de nya krav som den ställs inför. Här har ett antal modeller presenterats som illustrerar försök att möta dessa.

Konsekvensen av detta är att denna omsorgsform måste kunna utvecklas hand i hand med de nya krav som ställs på den. För att personer som erhåller omsorgerna skall få uppleva de förbättringar som lagarna föreskriver måste personal och ledning inom

daglig verksamhet kunna genomföra de förändringar som krävs. Administration och politisk nämnd måste också ta ett ansvar för att gamla strukturer inte lever vidare och hindrar förbättringar av levnadsvillkor. Personer med sin familjer och företrädare är självklara parter i en handikappomsorg som skall kunna svara upp mot det som omsorgslagarna utlovar.

Referenser

Följande publikationer kan hämtas hem från Internet: <http://www.skinfaxe.se>

- Ericsson, K., 1981: Dagcenterverksamhet: Normativ modell och utvärdering. *Ur*: L. Kebbon, et al. *Evaluering av öppna omsorgsformer*. Stockholm: Liber förlag, 152-204.
- Ericsson, K., 1998: *Towards participation in working life: Four national studies and a trans-national comparison*. EU-Project CAREER. Conference Proceedings, Belfast. Rapport. Uppsala University, Department of Education.
- Ericsson, K., 2002: *From institutional life to community participation. Ideas and realities concerning support to persons with intellectual disability*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 99. Uppsala: Uppsala University Library.
- Ericsson, K., Bjernevall-Nygren, E., Thorsell, M. och Widman, E., 1981: Behov av alternativa omsorger efter utflyttning från Carlslund och Klockbacka. *Ur*: Enarsson et al 1981. *Plan för Carlslunds och Klockbackas avveckling*. Stockholm: Omsorgsnämnden, bilaga 1.
- Ericsson, K., Buzea, A., Ericsson, P. and Lundberg, K., 2003: *Welfare for persons with intellectual disability in Lidingö: On community based services in a Swedish municipality*. Contribution to the STEPS Conference, Lidingö. Uppsala University, Department of Education.
- Ericsson, K. och Ericsson, P., 2003: *Hantverkskooperativet Unitis i Ljusdal: Utveckling och uppföljning*. Rapport. Uppsala Universitet, Pedagogiska Institutionen.
- Ericsson, K. och Nilsson, I. 1991: *Dagliga verksamheter i kommunal regi för vuxna personer med begåvningshandikapp*. Rapport. Uppsala Universitet, Pedagogiska Institutionen.
- Ericsson, K., Schultz, T. och Sträng, G. 1982: *Dagcenterverksamhet för ökat samhällsdeltagande*. Rapport. Stockholm: Omsorgsnämnden.
- Kebbon, L., Granat, K., Ericsson, K., Lörelius, J., Nilsson A-C. och Sonnander-Jelescu, K., 1981: *Evaluering av öppna omsorgsformer*. Stockholm: Liber förlag.